

PLAN VAN AANPAK:

PROBLEMATICA DI KILL CAGE, LEY DI CACHO & CACHO RIBA CAYA

Voorwoord

In Aruba hebben we een grote straathondenproblematiek die het gevolg is van het onverantwoord gedrag van de hondeneigenaar tegenover zijn hond. Immers, meer dan de helft van de honden die op straat loslopen, hebben een eigenaar.

Veel hondeneigenaren die hun huisdieren niet meer willen, maken gebruik van een overheidsfaciliteit die al wel een halve eeuw bestaat: het afmaakhok of *the kill cage*. In 2016 zijn in totaal 3007 honden geëuthanaseerd die door hun eigenaren voor dit doel hiernaartoe zijn gebracht en in hetzelfde jaar zijn er slechts 244 honden vanuit de shelter geadopteerd.

De overheid spitst zich hierdoor vooral op voorlichtingscampagnes ter stimulering van een verantwoord gedrag van de hondeneigenaar, terwijl de vele NGO's die ook bezig zijn op dit gebied aan sterilisatiecampagnes en adoptiecampagnes doen, echter, ieder naar een eigen doel strevend.

Er is een herziene Hondenverordening die sinds 2015 van kracht is. Deze wet wordt niet of kan niet worden nageleefd omdat het een politieverordening is en doordat er een tekort is aan politieagenten liggen de prioriteiten anders. Bovendien is er door de voormalige overheid ook niet geïnvesteerd in een plek waar de op straat gevonden honden in bewaring kunnen worden gesteld zoals de wet het voorschrijft.

De combinatie van deze elementen heeft ervoor gezorgd dat, vanwege de grootschaligheid, deze problematiek nog niet is opgelost en er niet samen naar een gemeenschappelijk doel is gewerkt. Een gevolg hiervan is dat er veel negatieve publiciteit hieromtrent is ontstaan.

In opdracht van de Minister-President moest in maart 2019 een plan worden opgesteld dat een duurzame oplossing biedt voor dit probleem en dit plan moest worden gepresenteerd aan de Minister van Volksgezondheid. Bij analyse van het probleem is naar voren gekomen dat een multidisciplinaire aanpak vanuit verschillende ministeries noodzakelijk is om dit chronisch probleem op te lossen. Het opstellen van het concept plan is gedaan samen met een extern consulent van het bureau van de Minister van Volksgezondheid. Rekening houdend met vergaderingen als lid van het *petit comité* en ook met aanpassingen door het bureau van de Minister van Volksgezondheid is dit plan vervolgens aan de Raad van Ministers gepresenteerd voor verdere goedkeuring en uitvoering. Een actiecomité is per MB ingesteld. Hierbij het multidisciplinaire plan van aanpak van de straathondenproblematiek in Aruba: het Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer.

Irene Croes, DVM - Juni 2020

Inhoudsopgave

Voorwoord

1.	Inleiding	1
2.	Algemene overwegingen als het gaat om dierenwelzijn	2
3.	Uitgangspunten bij de aanpak van de hondenpopulatie op straat.....	3
4.	De situatie in Aruba	3
5.	Het Nationaal Plan van Aanpak van de ‘straathonden’ in Aruba.....	4
5.1	Doelstellingen	4
5.2	Verantwoordelijkheden en bevoegdheden	5
5.2.1	De hoofdverantwoordelijken	5
5.2.2	Een adviescommissie.....	7
5.3	Partners belangrijk voor dit Nationaal Plan	8
5.3.1	Veterinaire Dienst/ Veterinaire Autoriteit.....	9
5.3.2	Plataforma Ley di Cacho: “Cacho den cura, ley e ta!”	10
5.3.3	Overheid-privé-ngo-partnership.....	11
6.	Maatregelen voor hondenpopulatiebeheer	11
6.1	Maatregelen voor hondenpopulatiebeheer volgens het OIE-programma	11
6.2	Maatregelen voor hondenpopulatiebeheer volgens het ICAM-programma	12
6.3	Maatregelen voor hondenpopulatiebeheer in Aruba.....	12
7.	Evaluatie van de actuele situatie van Aruba	12
7.1	Hondenpopulatie in Aruba.....	13
7.2	Wetgevingskader	13
7.3	Afmaakhok	14
7.4	Voorstel Veterinaire Dienst.....	15
7.5	Evaluatie doorlopende programma’s in Aruba door NGO’s	15
8.	De aanpak	16

8.1	Directe aanpak	17
8.1.a1	Oprichten <i>Centro di Control di Cacho</i>	18
8.1.a2	Centraal databestand van geregistreerde honden met identificatie	20
8.1.b	Oprichten <i>Dog Control Unit</i>	21
8.1.c	Aanvulling en/of wijzigingen Hondenverordening.....	23
8.1.d	Voorlichtingscampagne directe aanpak	24
8.2.	Korte termijn aanpak	26
8.2.a	Assessment van de problematiek door het verzamelen van actuele cijfers.....	26
8.2.b	Versterken van de grenscontrole	27
8.2.c	Evaluatie van het functioneren van het <i>Centro di Control di Cacho</i>	28
8.2.d	Voorlichting korte termijn	28
8.3	Middel-/lange termijn aanpak	29
9.	Monitoring en evaluatie Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer	30
10.	Kostenplaatje Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer	31

1. Inleiding

Zoals in tal van landen bestaat er ook in Aruba een probleem van een overschot aan ongewenste huisdieren. Dit probleem is vooral zichtbaar bij honden en katten. Dit brengt met zich mee dat een grote populatie loslopende dieren (honden en katten) zich op straat bevindt waardoor overlast wordt veroorzaakt.

De overheid van Aruba heeft al ruim 40 jaar een faciliteit beschikbaar gesteld waarin ongewenste huisdieren achtergelaten kunnen worden die dan door het personeel van de Veterinaire Dienst worden geëuthanaseerd. Dit is geen oplossing maar een noodzakelijk kwaad in een situatie waarin het aantal ongewenste huisdieren zo hoog is, dat de adoptiecapaciteit van dierenasielen niet toereikend is. Het is een taak die niemand leuk vindt maar die wel noodzakelijk is. Deze faciliteit heeft in de volksmond de naam “afmaakhok” of “*kill cage*” gekregen.

De straatdierenproblematiek in Aruba is duidelijk een gevolg van onverantwoord gedrag van de mens tegenover zijn hond(en) en/of kat(ten) zijnde zijn huisdier(en). De aanpak van dit gedrag van de mens is wellicht de grootste uitdaging.

Er is in Aruba sinds 2015 een herziene Hondenverordening van kracht die de mogelijkheid biedt om de op straat lopende honden aan te pakken. Echter, deze wet wordt niet nageleefd en de overlast van straathonden blijft dus een problematiek waar de overheid thans streeft naar een duurzame oplossing. Uit de pilot census 2019 is naar voren gekomen dat overlast door straathonden op nummer 2 behoort van de ‘top 5 overlast’.¹

In veel landen heeft deze problematiek een politieke, socio-economische en religieuze impact. Daarbovenop heeft het een impact op het milieu. Deze problematiek dient landelijk, structureel en integraal aangepakt te worden, met als **doel** de op straat loslopende hondenpopulatie en het aantal afgedankte ongewenste huisdieren die door de Veterinaire Dienst worden geëuthanaseerd te minimaliseren. Tegelijkertijd wordt gestreefd naar verbetering van het dierenwelzijn in Aruba.

---

¹ CBS.aw

Om deze problematiek integraal aan te pakken dient dit multidisciplinair te worden gedaan waarbij zowel de overheid, hondeneigenaar, hondenfokkers, dierenstichtingen, dierenartsen en ook de bevolking van Aruba deel van uitmaken.

Het OIE (*World Organization for Animal Health*) heeft aanbevelingen opgesteld betreffende de aanpak van de honden die op straat loslopen, omdat deze een gevaar vormen voor de gezondheid van de mens, de gezondheid van het dier en het dierenwelzijn. Van deze drie punten heeft de gezondheid van de mens oftewel de volksgezondheid, inclusief preventie van zoönosen², voornamelijk rabiës, een overheersende prioriteit. Hondenpopulatiebeheer is een integraal gedeelte van programma's die rabiës controleren. Het OIE erkent overigens het belang om geen onnodig dierenleed te veroorzaken bij het uitvoeren van hondenpopulatiebeheerprogramma's.

Het programma van de OIE, "*Stray Dog Population Control*"³, zal in Aruba worden geïntroduceerd, echter, aangepast aan de Arubaanse situatie. Het door ICAM (*International Companion Animal Management-coalition*) opgestelde programma "*Humane Dog Population Management*"⁴ welk in oktober 2019 is gereviseerd, is als vervolmaking voor dit plan gebruikt.

2. Algemene overwegingen als het gaat om dierenwelzijn

Er bestaat een kritische relatie tussen diergezondheid en dierenwelzijn.

Dierenwelzijn betekent de fysieke en mentale staat van een dier in relatie tot de condities waarin het dier leeft en ook doodgaat. De 5 essentiële vrijheden voorzien waardevolle principes voor het dierenwelzijn:

1. vrijheid van honger, dorst en ondervoeding;
2. vrijheid van angst en nood;
3. vrijheid van pijn, letsel en ziekte;
4. vrijheid van fysieke en thermische ongemak;
5. vrijheid om normale gedragspatronen te uiten.

---

² Zoönose = een ziekte overdraagbaar van het dier op de mens (en omgekeerd)

³ Online beschikbaar via www.oie.int

⁴ Online beschikbaar via www.icam-coalition.org

Een dier ervaart goed welzijn als het dier gezond, comfortabel, goed gevoed, veilig, en niet onder onaangename situaties lijdt zoals pijn, angst en nood, en tevens in staat is om gedragingen te kunnen tonen die belangrijk zijn voor zijn fysieke en mentale staat.

Goed dierenwelzijn vereist preventie van ziekten en geschikte veterinaire zorg, huisvesting, verzorging en voeding, een stimulerende en veilige omgeving, humane behandeling en een humane manier van slachten of doden.

3. Uitgangspunten bij de aanpak van de hondenpopulatie op straat

De aanbevelingen betreffende de aanpak van de honden die op straat loslopen zijn in het algemeen gebaseerd op de hierboven genoemde overwegingen.

Echter, bij de aanpak van de hondenpopulatie op straat zijn de volgende principes relevant:

1. De promotie van verantwoordelijke hondeneigenaarschap kan het aantal straathonden significant verminderen en ook de incidentie van zoönosen.
2. De ecologie⁵ van de hond is gerelateerd aan mensenactiviteit. Dit betekent dat het controleren van de hondenpopulatie gepaard moet gaan met veranderingen in het gedrag van de mens om effectief te zijn.

4. De situatie in Aruba

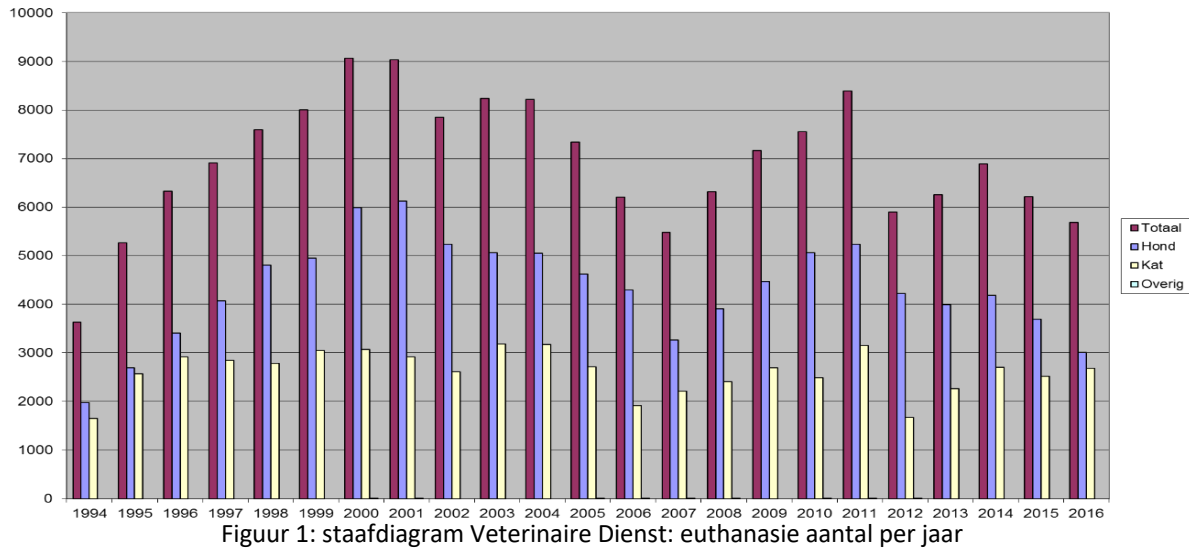
De situatie op Aruba is als volgt. De Veterinaire Dienst heeft o.a. als taak het uitvoeren van euthanasie van ongewenste huisdieren. Euthanasie dient op humane wijze te worden uitgevoerd: onder vermijding van onnodige stress, pijnloos, snel en discreet. In Aruba gebeurt dat door middel van een injectie met pentobarbital, in lijn met de aanbevelingen van American Humane Society.

Volgens de cijfers van de Veterinaire dienst, worden tussen de 4.000 en 5.000 honden per jaar geëuthanaseerd. Nogmaals, dit is geen oplossing maar een noodzakelijk kwaad, omdat het aantal ongewenste huisdieren hoog is.

---

⁵ Ecologie = de wetenschap die zich richt op de wisselwerking tussen organismen en levensgemeenschappen en hun omgeving

**Ongewenste dieren door de Veterinaire Dienst geëuthanaseerd
1994 - 2016**

Figuur 1: staafdiagram Veterinaire Dienst: euthanasie aantal per jaar

Lage adoptiecijfers wijzen aan dat adoptie alleen, de grootschaligheid van deze problematiek niet kan opvangen. Immers, in 2017 werden alleen 267 honden en katten geadopteerd vanuit het dierenasiel aangrenzend aan dit “ongewenste huisdierenhok”. In 2016 was dat nog totaal 347, waarvan 244 honden, terwijl er rond 3000 honden in hetzelfde jaar zijn geëuthanaseerd.

5. Het Nationaal Plan van Aanpak van de ‘straathonden’ in Aruba

Door de urgentie voor een structureel en duurzame oplossing per direct, zijn op dit moment slechts een aantal doelstellingen van de OIE- en ICAM-programma’s aangewend bij het opstellen van dit Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer rekening houdend met de huidige Arubaanse situatie. In een latere fase kan worden geëvalueerd of ook naar andere doelstellingen van deze programma’s gestreefd zal worden.

5.1 Doelstellingen

De doelstellingen van dit Nationaal Plan zullen zijn:

1. Het verantwoordelijke hondeneigenaarschap promoten;
2. De gezondheid en het welzijn van de hondenpopulatie met een eigenaar te verbeteren en ook van de honden zonder eigenaar (straathonden);
3. Reductie van de dichtheid van het aantal straathonden;
4. Preventie van illegale handel en illegale import van honden.

5.2 Verantwoordelijkheden en bevoegdheden

De straathondenproblematiek betreft een sociaal probleem die een multi-stakeholder aanpak vereist om succesvol te kunnen zijn.

Hier volgt een lijst van mogelijke stakeholders⁶:

- de **overheid**⁷ inclusief de **veterinaire autoriteit**⁸,
- de gemeenschap van **dierenartsen**,
- **NGOs**,
- de gemeenschap van ***animal sheltering, fostering en rehoming***,
- **wetgevers**,
- **leiders / vertegenwoordigers van de lokale gemeenschap**,
- de lokale gemeenschap (zowel **hondeneigenaren** als niet-eigenaren),
- de op gemeenschap gebaseerde organisaties (zijn wellicht ontstaan om andere kwesties aan te pakken [gezinsgezondheid en milieu] maar kunnen worden uitgebreid met relevant DPM⁹ materiaal),
- de academische gemeenschap met relevante ervaring,
- de leraren / professoren,
- de lokale media, en
- de internationale instanties met relevante verantwoordelijkheden (OIE, WHO en wereldwijde dierenartsen verenigingen).

De hoofdverantwoordelijken en de adviescommissie voor dit programma, de noemenswaardige adviesorganen en de partners die in het verleden een bijdrage hebben geleverd aan de aanpak van deze problematiek, worden hier kort besproken.

5.2.1 De hoofdverantwoordelijken

Daar waar nodig zal beroep worden gedaan op de andere bovengenoemde stakeholders. Echter, de verantwoordelijkheden en bevoegdheden voor dit landelijk programma in het geheel, zal gedragen moeten worden door:

---

⁶ De stakeholders die vetgedrukt zijn, worden beschouwd als **essentieel**

⁷ De overheid is de belangrijkste stakeholder wanneer een nationaal programma geïmplementeerd wordt

⁸ De veterinaire autoriteit is de overheidsinstantie die verantwoordelijk en competent is op het gebied van veterinaire volksgezondheid en daardoor internationale veterinaire certificaten mag uitgeven

⁹ DPM = Dog Population Management = hondenpopulatiebeheer

1. De Veterinaire Autoriteit;
2. Dierenartsen in de privésector;
3. NGO's;
4. Andere overheidsinstanties en -autoriteiten; en
5. De hondeneigenaren.

Ad1. De Veterinaire Autoriteit (zie § 5.3.1)

Ad2. De rol van de dierenartsen in de privésector: advies aan hondeneigenaren en personen die met honden omgaan, surveillance van dierziektes bijvoorbeeld rabiës, aanpak van verwaarlozing in samenwerking met de politie en/of andere autoriteiten, gezondheidsprogramma's voor honden, en ook maatregelen om de hondenpopulatie te controleren zoals health check, vaccinaties, identificatie, in kennel opnemen bij afwezigheid van de eigenaar, sterilisatie en castratie, en ook euthanasie. De adviserende rol van de dierenartsen in de privésector kan niet voldoende worden benadrukt.

Ad3. De rol van NGO's: voorlichting, begrip bij de bevolking, hulp bij het verkrijgen van middelen noodzakelijk voor een efficiënt hondenpopulatiebeheerprogramma, kennis van de straathondenpopulaties met of zonder eigenaar en ook kenmerken van de eigenaren, bovendien expertise in de omgang met en het in kennel houden van honden en ook de implementatie van sterilisatieprogramma's. Samen met dierenartsen en de overheid tevens bijdragen aan de educatie van de bevolking over verantwoordelijk hondeneigenaarschap.

Ad4. De rol van andere overheidsinstanties en overheidsautoriteiten in de aanpak van het probleem is divers en ook breed. Voorbeelden van andere overheidsinstanties en overheidsautoriteiten zijn o.a. Bureau City Inspector voor het houden van toezicht, Veterinaire Dienst i.v.m. vergunningen gevaarlijke hond en Douane voor de grenscontrole.

Ad5. Hondeneigenaren¹⁰:

Wanneer iemand een hond neemt om eigenaar te worden van die hond, zou er vanaf dat moment meteen bij moeten horen dat de verantwoordelijkheid voor die hond door deze persoon wordt aanvaard, en ook voor de nakomelingen die deze hond in deze wereld zou

---

¹⁰ Definitie van een verantwoordelijke hondeneigenaar

kunnen voortbrengen, gedurende de gehele levensduur van de hond, of totdat er sprake is van een vervangende eigenaar. De eigenaar zou ervoor moeten zorgen dat het welzijn van de hond, inclusief zijn gedragsneigingen, worden gerespecteerd, en dat de hond beschermd is, voor zover mogelijk, van infectieuze ziekten (bijvoorbeeld door vaccinatie tegen virussen en behandeling tegen inwendige parasieten), en ook van ongewenste dekkingen (bijvoorbeeld door anticonceptie of sterilisatie). Eigenaren zouden ervoor moeten zorgen dat het duidelijk herkenbaar is dat de hond een eigenaar heeft m.a.w. een bezit is (bij voorkeur met permanente identificatie zoals een tatoeage of microchip) en, indien wettelijk verplicht, geregistreerd in het centraal databestand. Alle redelijke stappen zouden moeten worden genomen zodat de hond niet ongecontroleerd op straat terecht komt op dusdanige manier dat er gevaar kan bestaan voor de hond zelf, de gemeenschap en/of het milieu.

5.2.2 Een adviescommissie

Een adviescommissie zal t.z.t. door de autoriteiten moeten worden ingesteld¹¹.

Deze adviescommissie zou moeten bestaan uit o.a. dierenartsen, experts op het gebied van de ecologie van de hond, gedrag van de hond, zoönosen, en ook vertegenwoordigers van relevante stakeholders (bv. lokale autoriteiten, volksgezondheid organisaties/autoriteiten, juristen, milieu controlerende instanties, NGO's en de bevolking in het algemeen).

De belangrijkste taakopdracht van deze adviescommissie is:

het probleem analyseren en kwantificeren, oorzaken van het probleem identificeren, publieke opinie m.b.t. hondenproblematiek c.q. overlast verkrijgen, en de meest effectieve aanpak op korte en lange termijn voorstellen.

Ter realisering van deze taakopdracht door de adviescommissie dienen de volgende belangrijke factoren te worden overwogen/geïdentificeerd:

1. Bron van straathonden identificeren.
  - a. Honden met een eigenaar die een vrije toegang hebben tot de straat;
  - b. Honden die door hun eigenaar worden afgedankt en dus ergens op het eiland door hun eigenaar zijn achtergelaten, inclusief de puppy's die het resultaat zijn van de ongecontroleerde reproductie van deze honden die ooit een eigenaar hadden;
  - c. Honden zonder eigenaar die succesvol kunnen voortplanten.

---

¹¹ Gezien de urgentie voor een directe aanpak zijn alleen enkele experts op dit gebied gehoord, dus dient er bij de evaluatie van dit Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer deze adviescommissie werkelijk te worden ingesteld met als uitgangspunt het opgezette programma in het kader van het Nationaal Plan te monitoren en te evalueren

In Aruba zijn helaas alle genoemde punten (a, b en c) van toepassing.

2. De bestaande aantallen, distributie en ecologie schatten.

Beschikbare gegevens zijn honden registers. Ook kunnen er populatie schattingen en survey betreffende honden, hondeneigenaren, shelters en dierenartsen plaatsvinden.

3. De voor autoriteiten beschikbare middelen om de doelstellingen samen met partners te realiseren.

Dit houdt onder andere in: mankracht, financiële middelen, materiaal, infrastructuur, samenwerkingsactiviteiten, en ook overheid-privé-ngo-partnerships.

4. Het regelgevingskader.

Om een succesvol hondenpopulatiebeheerprogramma door autoriteiten te bewerkstelligen moet het kader van de regelgeving bekend zijn. Hoofdelementen die in het regelgevingskader naar voren dienen te komen zijn o.a.:

1. Registratie en identificatie van honden en vergunningverlening aan hondenfokkers;
2. Rabiësvaccinatie en andere voorzorgsmaatregelen tegen zoönosen, indien nodig;
3. De uitoefening van de diergeneeskunde;
4. Overzicht van de verhuizing van honden (nationaal en internationaal);
5. Overzicht van het houden van gevaarlijke honden;
6. Regelgeving m.b.t. de hondenfokkerij en verkoop;
7. De controle van het milieu (bijv. slachthuizen/abattoirs, afval, dode dieren);
8. Regelgeving voor hondenasiels;
9. Verplichtingen van (honden-)eigenaren en autoriteiten t.o.v. de dieren en het dierenwelzijn.

Er is zoals reeds naar voren gebracht o.a. de Hondenverordening, een Hinderwet, die al deze genoemde elementen (1 t/m 9) onvoldoende behandelt.

5.3 Partners belangrijk voor dit Nationaal Plan

Er zal voor dit Nationaal Plan kort worden ingegaan op de Veterinaire Dienst als belangrijk partner, de Plataforma Ley di Cacho en het overheid-privé-ngo-partnership

5.3.1 Veterinaire Dienst/ Veterinaire Autoriteit¹²

Op het gebied van controle van endemische zoönosen zoals rabiës, aviaire influenza en parasitaire infecties (bijvoorbeeld schroefworm) is het een vereiste dat de **Veterinaire Autoriteit** technisch advies kan geven vanwege zijn competentie binnen het kader van de veterinaire volksgezondheid en diergezondheidszorg.

Sinds het oprichten van de **Veterinaire Dienst** in 1953 tot in februari 2017 fungeerde deze dienst, die tegenwoordig onder Directie Volksgezondheid van Aruba ressorteert, als voornaamste advies- en beleidsvormend orgaan voor de overheid m.b.t. de veterinaire volksgezondheid, omdat er altijd als directeur of (waarnemend) hoofd een veearts/dierenarts deze functie bekleedde met de nodige expertise op dit gebied. Gedacht moet worden aan bijvoorbeeld de expertise van een dierenarts aangaande zoönosen, voedingsmiddelen van dierlijke oorsprong, HACCP-procedures van het Arubaanse slachthuis, aangifteplichtige dierziektes, als ook respons op uitbraak van dierziektes die direct of indirect invloed zouden kunnen hebben op de volksgezondheid, in het bijzonder, bij uitbraak van grensoverschrijdende zoönosen die diep kunnen ingrijpen in de gemeenschap.

Daar kwam abrupt verandering in toen de bestaande structuur die ook een vereiste is volgens de wet was genegeerd om onverklaarbare redenen en de overheid de enige overheidsdierenarts die al een aantal jaren als waarnemend hoofd fungeerde, had vervangen door een non-veterinair als hoofd aan te stellen.

De **Veterinaire Dienst** zou een hoofdrol moeten spelen in de preventie van zoönosen, het waarborgen van dierenwelzijn, en moet ook betrokken worden bij hondenpopulatiebeheerprogramma's door zijn activiteiten te coördineren met competente overheidsinstanties en/of agentschappen.

De **Veterinaire Dienst** zou ook een verantwoordelijke rol moeten vervullen bij de uitvoering en implementatie van de dierenwelzijnswet in Aruba.

In de Hondenverordening staan enige regels m.b.t. dierenwelzijn; in het Wetboek van Strafrecht wordt dierenmishandeling strafbaar gesteld, echter, in Aruba is er nog geen dierenwelzijnswet. De dierenwelzijnswet zou als kaderwet kunnen dienen waarbinnen alle regelgeving met betrekking tot het welzijn van dieren geregeld wordt. Hiernaast dient de wet op de uitoefening van diergeneeskunde, zoals die in Nederland, ook in Aruba te worden

---

¹² De Veterinaire Dienst is niet hetzelfde als de Veterinaire Autoriteit (zie woordenlijst van OIE op www.oie.int)

geïntroduceerd. Hiermee zou kunnen worden opgetreden tegen onbevoegdelijke uitoefening van diergeneeskunde. In Nederland bestaan deze wetten al jaren. Deze Nederlandse wetten kunnen als leidraad dienen bij het ontwerpen van de relevante regelgeving in Aruba.

De organisatie en uitvoering van de activiteiten van het hondenpopulatiebeheerprogramma kan door de **Veterinaire Autoriteit** aan NGO's of andere overheidsinstanties worden toevertrouwd. De **Veterinaire Autoriteit** dient echter het controlerende orgaan te blijven over deze activiteiten. Met andere woorden, voor het bereiken van de doelen van dit Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer dient de **Veterinaire Autoriteit** over de verantwoordelijkheden en bevoegdheden te beschikken t.a.v. de competente organisaties eerder genoemd, en ervoor te zorgen dat er een ideale communicatie bestaat met en tussen alle partners in deze.

Zulke expertises heeft de **Veterinaire Dienst** momenteel niet meer in huis. Hierdoor heeft de **Veterinaire Dienst** zijn gezag en geloofwaardigheid op het spel gezet op het gebied van de dierenwelzijn en volksgezondheid en kan niet meer als Veterinair Autoriteit worden aangemerkt.

Indien de wens bestaat dat de **Veterinaire Dienst** de **Veterinaire Autoriteit** is voor dit plan, dienen de taken en verantwoordelijkheden en ook de huidige structuur en de doelstellingen van de **Veterinaire Dienst** te worden aangepast voor de implementatie en uitvoering van dit Nationaal Plan om voornoemde redenen. Immers, veterinaire professionals zijn het best uitgerust om een effectief leidende rol te vervullen om het welzijn van alle honden in een gemeenschap te waarborgen¹³. De **Veterinaire Autoriteit** kan ook deel gaan uitmaken van een nog op te zetten Directie Diergezondheidszorg met een eigen "*Animal Control Department*".

5.3.2 Plataforma Ley di Cacho: "*Cacho den cura, ley e ta!*"

In 2014 is een commissie ingesteld om adviezen te geven omtrent de inwerkingtreding van de in 2012 herziene Hondenverordening. Deze commissie werd onderverdeeld in een "*Awareness committee*", "*Law committee*", "*Stray Dog committee*" en een "*Financial Committee*". In hetzelfde jaar werd een uitgebreid plan gepresenteerd aan de overheid. Enkele cijfers zijn uit dit plan overgenomen. Er is door de toenmalige overheid niet aan alle geadviseerde punten voldaan met alle consequenties van dien voor de

---

¹³ Statement door ICAM

straathondenpopulatie van vandaag de dag. Een andere consequentie van het in gebreke blijven, is de demotivatie van veel stakeholders omdat de wet niet wordt nageleefd.

5.3.3 Overheid-privé-ngo-partnership

Ook het toerisme ondervindt hinder van de omvang van deze problematiek. In samenwerking met vele NGO's en ook GO's zijn een aantal voorlichtingscampagnes en sterilisatiecampagnes opgezet, bijvoorbeeld "Responsible pet owner" door TPEF¹⁴ (2012) en "Stimami Sterilisami" (2016) waarvoor de Aruba Tourism Authority (ATA) middelen beschikbaar heeft gesteld, met als doel om huisdiereigenaren bewuster te maken van de straathondenproblematiek in Aruba en de op straat loslopende honden, het liefst die met een eigenaar, steriel te maken zodat ze niet verder bijdragen aan het probleem.

6. Maatregelen voor hondenpopulatiebeheer

De door OIE en ICAM aanbevolen maatregelen ten behoeve van zulk programma worden in het Engels gemeld, waarna de te nemen maatregelen in Aruba kort wordt ingeleid.

6.1 Maatregelen voor hondenpopulatiebeheer volgens het OIE-programma

- *Education and legislation for responsible ownership*
- *Registration and identification of dogs (licensing)*
- *Reproductive control*
- *Removal and handling*
- *Capture and return, rehoming or release*
- *Environmental controls*
- *Control of dog movement — international (export/import)*
- *Control of dog movements — within country (e.g., leash laws, roaming restrictions)*
- *Regulation of commercial dog dealers*
- *Reduction in dog bite incidence*
- *Euthanasia*

---

¹⁴ Tourist Product Enhancement Fund

6.2 Maatregelen voor hondenpopulatiebeheer volgens het ICAM-programma

- *Education*
- *Legislation*
- *Registration and identification*
- *Sterilization and contraception*
- *Holding facilities and rehoming centers*
- *Euthanasia*
- *Vaccination and treatment*
- *Controlling access to resources (afval)*

6.3 Maatregelen voor hondenpopulatiebeheer in Aruba

Om de gewenste doelstellingen van het Nationaal Plan te kunnen bereiken (zie § 5.1) volgens de voorschriften van het OIE en ICAM (zie § 6.1 en 6.2), dient de situatie in Aruba te worden gemonitord en de te nemen maatregelen regelmatig te worden geëvalueerd. Aan de hand van deze periodieke evaluaties zullen zo nodig aanpassingen worden aangebracht aan het programma voor het succesvol slagen van dit Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer.

7. Evaluatie van de actuele situatie van Aruba

Er is in Aruba een overschot aan loslopende honden, maar ook van ongewenste honden.

Door het overschot aan ongewenste honden is de introductie van een plek waar euthanasie van deze dieren plaats kan vinden een noodzaak geworden (zie Inleiding). Dit “afmaakhok” trekt veel negatieve publiciteit op nationaal en internationaal niveau. Deze negatieve publiciteit is bovendien toegenomen sinds de introductie van openingstijden na een ombouw die plaatsvond aan het begin van 2019, naast de perceptie van de op een inhumane wijze euthanaseren van de dieren (zie § 7.3). Hierdoor moet de actuele situatie **per direct** worden geadresseerd.

De middelen voor dit project zijn niet direct beschikbaar, echter gezien de urgentie voor het oplossen van het probleem zal dit zo spoedig mogelijk worden verkregen.

7.1 Hondenpopulatie in Aruba

Bij het identificeren van de bron van straathonden in Aruba zijn helaas alle voornoemde punten van toepassing (zie § 5.2.2 punt 1: honden met een eigenaar en een vrije toegang tot de straat, honden inclusief puppy's die door hun eigenaar ergens op het eiland worden achtergelaten, en honden zonder eigenaar die succesvol kunnen voortplanten, vooral dankzij het voedsel die rondom het eiland door stichtingen en/of niet-aan-stichtingen-verbonden personen worden verzorgd). De straathondenpopulatie in Aruba is dus niet onder controle. Bovendien is er ook sprake van ongecontroleerde hondenfokkerij en er is ook geen follow-up na plaatsing van verkochte puppy's. Daarbovenop zijn er in Aruba ook wat gevallen van hoorders bekend. De meest recente cijfers betreffende de hondenpopulatie in Aruba dateren uit 2003/2004. CENSO 2020 zal recente cijfers beschikbaar stellen.

7.2 Wetgevingskader

Met betrekking tot het regelgevingskader is er de Hondenverordening en in het Wetboek van Strafrecht worden dieren mishandeling en dierenkwelling strafbaar gesteld. De Hondenverordening is een politieverordening en valt onder de Minister van Justitie. Nadere regels ter uitvoering kunnen ook door de Minister van Volksgezondheid worden gesteld.

De straathondenproblematiek in Aruba is niet alleen een probleem van justitie en een probleem voor het toerisme en de volksgezondheid van het eiland, maar ook een probleem voor de primaire sector. Immers, houders van kleine herkauwers zijn vaak in het nieuws geweest in verband met verlies van hun dieren als gevolg van aanval door loslopende - al dan niet door stichtingen gesteriliseerde - honden.

Ook is het een feit dat veel rashonden worden geïmporteerd vanuit de VS en/of EU; slechts enkele worden geïmporteerd als verhuisboedel vanuit andere landen. Controle hierop wordt uitgevoerd door de Douane en de Veterinaire Dienst. Betreurenswaardig genoeg vindt toch illegale import van honden plaats.

Hierdoor dienen ook de volgende Ministers bij dit plan te worden betrokken:

- Minister van Transport, Communicatie en Primaire Sector;
- Minister van Financiën, Economische Zaken en Cultuur.

Betrokkenheid van andere Ministers zal steeds per actie worden geëvalueerd.

Momenteel kan de Hondenverordening niet worden gehandhaafd vanwege een aantal structurele hiaten:

1. Er is geen plaats om de honden in bewaring te stellen;
2. Er is geen bewaarplaats, dus ook geen beheer ervan;
3. Er is geen orgaan dat de honden van de straat afhaalt;
4. Er vindt geen registratie plaats van de hondeneigenaren waardoor straf volgens de Hondenverordening meestal onmogelijk is.

7.3 Afmaakhok

Zoals voornoemd, hondeneigenaren die hun huisdieren niet meer willen, maken gebruik van een overheidsfaciliteit die al wel een halve eeuw bestaat: het afmaakhok. Dit afmaakhok was in maart 2019 tijdelijk gesloten voor verbouwing om openingstijden te kunnen introduceren. Dit, om af te zien van een 24/7 werkwijze die veel kritiek veroorzaakte. De kritiek is na verbouwing echter erger geworden ten gevolge van het feit dat de ongewenste dieren een - qua tijd - te korte kans krijgen om elders geplaatst te worden.

Om nog meer van het negatief beeld af te komen, kon van datzelfde moment gebruik worden gemaakt om het afmaakhok te transformeren in een hondenpopulatiebeheercentrum. Hiervan is toen afgezien, wat voor dit Nationaal Plan een prioriteit is geworden: het in leven roepen van een hondenpopulatiebeheercentrum "*Dog Act Shelter / Centro di Control di Cacho*". Hierin zouden de op straat gevangen honden tijdelijk in bewaring worden gesteld totdat ze herenigd zijn met hun eigenaar. Met deze bewaarplaats wordt meteen aanvulling aan de Hondenverordening ("*Dog Act*") gegeven. De overheid heeft in 2014 de bouw van zulk bewaarplaats nagelaten, met alle consequenties van dien, met name consequenties voor de naleving en handhaving van de wet.

Immers, volgens de Hondenverordening die sinds 1-1-2015 van kracht is, kunnen honden die op straat lopen in bewaring worden gesteld voor maximaal 10 dagen. Voor honden die geen eigenaar hebben is dit 3 dagen. Hierna worden ze, indien ze niet zijn opgehaald of geadopteerd, op een verantwoorde wijze geëuthanaseerd.

Om aan dit laatste te kunnen voldoen zullen de nodige trainingen en upgradering van het personeel die euthanasie voor de overheid uitvoert plaats moeten vinden. Immers, niemand voelt zich ertoe geroepen om dit ondankbare werk te doen, vandaar dat het een taak van de

overheid is geworden. Echter, de perceptie is er dat dit niet altijd op een humane wijze gebeurt, terwijl er ook geen controle is op de procedure.

7.4 Voorstel Veterinaire Dienst

Vanuit de presentatie van de Veterinaire Dienst aan de adviseurs van het bureau van de Minister van Toerisme, Volksgezondheid en Sport (dd. 27-03-2019) bleek inderdaad dat het afmaakhok alleen een verfraaiing zou krijgen en de euthanasie procedure nauwelijks zou veranderen. In tegendeel, de honden zullen feitelijk minder kans hebben om geadopteerd te worden of herenigd met een eigenaar. Dit vanwege de introductie van nieuwe openingstijden; de honden verblijven maximaal 5 uur in dit nieuw afmaakhok, waarna ze geëuthanaseerd zullen worden. Bovendien zal deze plek alleen op werkdagen open zijn. Dit pakte juist averechts uit en de negatieve publiciteit hieromtrent is nog meer versterkt.

Hiernaast heeft de Veterinaire Dienst duidelijk naar voren gebracht dat zij euthanasie willen afschuiven op NGO's. Dit is een onverantwoorde beslissing die niet met de betrokkenen is besproken. Immers, de overheidscontrole op deze vorm van euthanasie kan niet worden afgeschoven. Euthanasie moet volgens bepaalde voorschriften uitgevoerd worden en degene die hiermee is belast, indien geen gediplomeerde dierenarts, dient tenminste onder toezicht van een overheidsdierenarts een training te hebben gevolgd, of gecertificeerd te zijn.

7.5 Evaluatie doorlopende programma's in Aruba door NGO's

Aruba kent een tal van stichtingen die zich inzetten voor het welzijn van dieren in Aruba. Zoals eerder aangegeven hebben verschillende NGO's sterilisatie- en adoptieprogramma's lopen. Bij nadere analyse van de doelstellingen van diverse NGO's is geconstateerd dat enkele gelijkenis vertonen, echter, de meeste verschillend zijn. De meeste hadden een oorspronkelijk doel waarvan ze moesten afwijken om het probleem aan te pakken waardoor de actuele doelstellingen heel verschillend zijn dan wat ze oorspronkelijk waren.

Het is bewezen dat wanneer geen structurele aanpak van een probleem of ondersteuning noch leiding bestaat, ieder zijn eigen kant opgaat en op eigen initiatief het probleem probeert op te lossen. In dit geval ging iedere stakeholder eigen (nieuwe) doelen nastreven om zodanig alsnog het probleem te proberen te verhelpen, met als gevolg dat het nog steeds niet is opgelost. Dit, omdat deze verschillende acties van NGO's zoals het steriliseren, het geven van voorlichting of het regelen van adopties (lokaal en internationaal), als gescheiden acties zijn

ondernomen en ondanks de goede bedoelingen, hebben deze acties, al dan niet ondersteund door de overheid, niet geleid tot een duurzame oplossing voor dit probleem.

Hierdoor kan geconcludeerd worden dat separate acties zoals sterilisatie, voorlichting, euthanasie, adoptie, extra shelters en het niet naleven van de wet (o.a. de Hondenverordening), alleen tot frustratie, demotivatie en onbegrip hebben geleid.

Het aanbrengen van een structuur en het samenwerken naar een gezamenlijk doel is van essentieel belang.

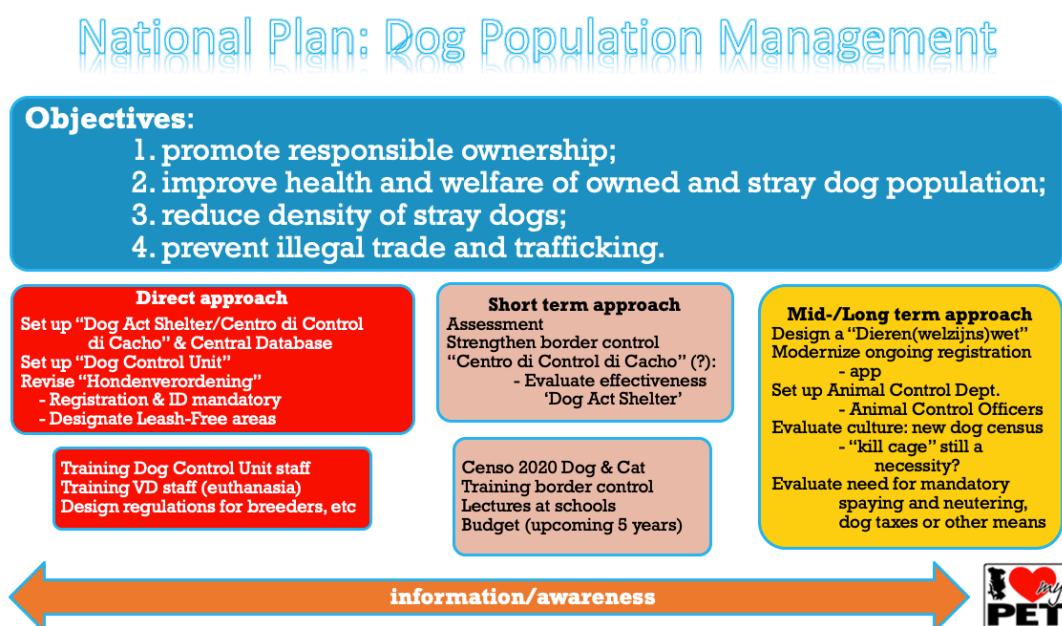
De meeste NGO's hebben aangegeven dat hun grootste probleem de naleving van de Hondenverordening is en de wijze waarop euthanasie in het afmaakhok wordt uitgevoerd.

Echter, de noodzaak van een euthanasiehok wordt door alle NGO's wel onderschreven.

Het plan om van het afmaakhok een hondenpopulatiebeheercentrum te maken die volgens de wet gaat functioneren wordt wel gedragen door alle NGO's.

8. De aanpak

Het plan van aanpak van de te nemen maatregelen voor hondenpopulatiebeheer in Aruba zal een directe aanpak betreffen, een aanpak op korte termijn en ook op middel/-lange termijn.

Figuur 2: schematische weergave van het Nationaal Plan van Aanpak Hondenpopulatiebeheer

1. Directe aanpak:

- a. Opzetten van een *Centro di Control di Cacho* met een Centraal Databestand
- b. Oprichten van een *Dog Control Unit*
- c. Nadere invulling van de Hondenverordening: o.a. registratie- en identificatieplicht
- d. Voorlichting

2. Korte termijn aanpak:

- a. Assessment van de problematiek door het verzamelen van actuele cijfers
- b. Grenscontrole versterken
- c. Evaluatie van het functioneren van het *Centro di Control di Cacho*
- d. Voorlichting

3. Aanpak op middel/-lange termijn:

- a. Hondenverordening wijzigen en een Dierenwet introduceren
- b. Doorgaande registratie verder automatiseren
- c. Opzetten van een Dierpolitie / *Animal Control Department*
- d. Evaluatie cultuur: noodzaak euthanasiehok na nieuwe census hond
- e. Evaluatie noodzaak sterilisatieplicht, hondenbelasting of andere maatregelen
- f. Voorlichting

8.1 Directe aanpak

Er wordt een hondenpopulatiebeheercentrum, *Centro di Control di Cacho*, met een centraal databestand opgezet en een hondencontrole-eenheid wordt geïntroduceerd: *Dog Control Unit*.

De overheid dient bij het opzetten hiervan te investeren in o.a. de verbouwing en de nodige materialen (o.a. chipreaders, microchips, computer) en ook in het personeel (o.a. beheerder *Centro di Control di Cacho* en *Dog Control Unit* personeel).

Tegelijkertijd dienen de nodige wijzigingen in de huidige Hondenverordening te worden aangebracht.

De introductie van zowel het *Centro di Control di Cacho* als de *Dog Control Unit* en eventuele aanpassing aan de Hondenverordening zal met de nodige duidelijke voorlichting naar het publiek toe worden gepresenteerd.

8.1.a1 Oprichten *Centro di Control di Cacho*

Doel: Wordt als filter gebruikt voor honden die op straat worden gevonden, en fungeert als een bewaarplaats zoals omschreven in de Hondenverordening.

Actie: Het bestaande euthanasiehok van de overheid in Wayaca wordt omgebouwd in een bewaarplaats, het hondenpopulatiebeheercentrum "*Centro di Control di Cacho*". Hierin kunnen de op straat gevonden honden tijdelijk in bewaring worden gesteld.

In feite - vooral in het begin - zal de toestroom bestaan uit huisdieren die ongewenst zijn en door hun eigenaren zelf daarnaartoe worden gebracht. Dit, omdat deze locatie gedurende lange tijd bekend is geweest en de mogelijkheid altijd bestond om over de tientallen jaren duizenden ongewenste dieren daar te kunnen brengen. Ook zal de toestroom bestaan uit loslopende honden die door de hondencontrole-eenheid of door particulieren worden gevonden. Ook dient er altijd een plek te zijn voor honden die in opdracht van de Officier van Justitie in beslag worden genomen.

De ongewenste dieren worden niet als zodanig in de Hondenverordening beschreven en momenteel bestaat er geen wettelijke regeling hiervoor. Hierdoor wordt een tijdelijk beleid voorgesteld (dit beleid is terug te vinden in de 'Handleiding *Centro di Control di Cacho*').

Momenteel beschikt het euthanasiehok uit 8 hondenkooien en 10 kattenkooien. Het aantal hondenkooien kan direct worden uitgebreid naar 12. Het is weliswaar een kleinschalig begin, echter, er moet ergens worden begonnen zodat er na evaluatie besloten kan worden dat het (veel) grootschaliger moet, ja of nee.

Er wordt voorgesteld dat de dierenasiel, *Aruba Animal Shelter*, die naast dit euthanasiehok gelokaliseerd is en het filteren feitelijk al een aantal jaren doet, het *Centro di Control di Cacho* zal beheren tegen een vaste vergoeding. Om het filteren efficiënter te maken is een computer nodig om het centrale databestand te raadplegen en ook een microchip-reader voor het aflezen van microchips.

Gedurende de dagen die de honden in deze bewaarplaats verblijven, zullen deze honden worden verzorgd, en van water, voedsel en eventuele veterinaire zorg voorzien. Hierna

worden ze, indien ze niet zijn opgehaald of geadopteerd, op een humane wijze geëuthanaseerd.

Gezien euthanasie voorlopig onvermijdelijk is, dient het personeel die euthanasie verzorgt de nodige certificering te krijgen om euthanasie uit te voeren. Hierdoor zal de negatieve publiciteit en het verkeerde imago van de manier waarop euthanasie momenteel plaatsvindt worden vermeden. De overheid dient ook hierin te investeren.

In het begin zal de medewerking van privé dierenartsen worden gevraagd bij de health check, het zetten van een microchip (indien nodig), en euthanasie. Een voorstel is om een rouleersysteem hiervoor te ontwikkelen (piket dienst). Daarnaast zal hun medewerking worden gevraagd voor het geven van trainingen aan de medewerkers van de Veterinaire Dienst in het op een humane wijze euthanaseren van dieren, zolang ze nog geen specifieke cursus hiervoor hebben gevolgd.

Idealiter wordt euthanasie door het personeel van de Veterinaire Dienst pas na het afronden van een training met certificering betreffende het uitvoeren van euthanasie weer hervat. Hierdoor kunnen ze worden beschermd van negatieve publiciteit omtrent euthanasie die plaatsvindt in het *Centro di Control di Cacho*.

De Minister belast met aangelegenheden van volksgezondheid moet tevens beslissen of het personeel van de Veterinaire Dienst nog buitendienst¹⁵ zullen blijven doen zolang deze personen nog geen certificaat hebben gekregen voor het uitvoeren van euthanasie en zolang het geen ongeval betreft waarbij het dier snel uit zijn lijden moet worden verlost, rekening houdend met negatieve publiciteit ook hieromtrent.

Deze bewaarplaats is, zoals de naam al doet vermoeden, een tijdelijke opvang voor alleen honden. Hierdoor moet men een permanente oplossing zien te vinden voor de ongewenste katten die ook naar dit adres worden gebracht. Immers, ook voor katten ontbreekt regelgeving. Zodra het *Centro di Control di Cacho* eenmaal goed functioneert, kunnen katten, door gebrek aan ruimte, niet in hetzelfde verblijf worden gehuisvest, wachtend op eventuele

---

¹⁵ Buitendienst: dieren worden door Veterinaire Dienst op verzoek van de eigenaren thuis geëuthanaseerd en weggevoerd tegen betaling van benzinekosten volgens het Retributiebeesluit

adoptie, vooral omdat de kattenkooien erg klein zijn en daardoor niet geschikt zijn voor langdurig verblijf.

Het *petit comité* heeft in januari 2020 een advies hieromtrent opgesteld. In februari 2020 is met de privé dierenartsen gesproken en is het volgende voorgesteld: euthanasie van de ongewenste katten kan door privé dierenartsen terplekke plaatsvinden, totdat er ook een plan voor de loslopende en verwilderde katten is vastgelegd (zie "*humane cat population management guidance*" - ICAM¹⁶). In het advies staat onder andere dat er voorlichting plaats moet vinden gericht op de kattenproblematiek, dat TNR¹⁷-programma's mogelijk zijn, en dat de kattenkooien in het afmaakhok oftewel het euthanasiehok voor katten verhuisd kan worden naar Parkietenbos of naar de Veterinaire Dienst. Euthanasie van ongewenste katten zal dan expliciet plaatsvinden op de nieuwe locatie van het euthanasiehok, zodra deze is verhuisd, en vanzelfsprekend alleen door getraind personeel. Echter, zolang het nieuwe euthanasiehok nog niet is gebouwd en zolang het personeel van de Veterinaire Dienst niet gecertificeerd is voor het uitvoeren van euthanasie, zal euthanasie van de ongewenste katten in het *Centro di Control di Cacho* worden uitgevoerd. Ook kan een begin worden gemaakt aan de constructie van een kattenpopulatiebeheercentrum, *Centro di Control di Pushi*.

Er wordt gerekend op de Arubaanse bevolking om honden uit het *Centro di Control di Cacho* te adopteren, maar er wordt ook zeker gerekend op de medewerking van organisaties die zich inzetten voor honden en/of katten om honden en katten uit het *Centro di Control di Cacho* op te nemen voor tijdelijke opvang om deze dieren van euthanasie te redden.

8.1.a2 Centraal databestand van geregistreerde honden met identificatie

Doel: Een centraal register voor honden (met eigenaar en/of microchip) in Aruba.

Actie: Het ontwikkelen van een digitaal centraal register samen met een webpagina die voor iedereen toegankelijk is met verschillende toegangsautoriteiten.

Momenteel is het aantal honden met een microchip onbekend. Om het databestand van honden met identificatie te kunnen genereren, dient naast het plaatsen van een chip, de registratie ervan ook centraal te geschieden.

---

¹⁶ Ook online beschikbaar via www.icam-coalition.org

¹⁷ TNR: Trap, Neuter & Release (= vangen, opereren & terugzetten)

Dit gecentraliseerde databestand zal worden gebruikt als communicatieplatform ter handhaving van de Hondenverordening en hereniging van de weggelopen honden met de eigenaar. Hiernaast kan dit databestand ook worden gebruikt bij de periodieke sterilisatiecampagnes die al plaatsvinden ter registratie van de gesteriliseerde honden.

Bij het opzetten hiervan zullen de privé dierenartsen benaderd worden om enkele basisgegevens uit hun bestand te delen, de Veterinaire dienst in verband met de registratie van gevaarlijke honden, en NGO's die sterilisatiecampagnes hebben uitgevoerd waarbij microchips zijn aangebracht.

De introductie van deze centrale registratie zal met een registratiecampagne van honden plaatsvinden met de nodige duidelijke voorlichting naar het publiek toe. Aandacht zal vooral worden besteed aan de voordelen van zulke registratie, met name als er sprake is van verlies of diefstal van huisdieren.

Er is afgesproken: alle dierenartsen zullen hun basisgegevens delen en alleen indien een eigenaar geen toestemming hiervoor wil geven, moeten deze eigenaren dit zelf met hun dierenarts afspreken. Hiernaast wordt voorgesteld om registratie- en identificatieplicht wettelijk te verplichten. Wellicht kan dit in de huidige Hondenverordening worden opgenomen.

8.1.b Oprichten *Dog Control Unit*

Doel: Opredden van het grote overschot aan loslopende honden met of zonder eigenaar en reductie van de dichtheid hiervan.

Bij het terugbrengen van deze hondenpopulatie tot een kleinere hoeveelheid, kan het doel van de *Dog Control Unit* veranderen. Het zal een meer controlerende eenheid worden voor toezicht en handhaving van o.a. de Hondenverordening.

Actie: Met de hondencontrole-eenheid loslopende honden van de straat verwijderen. Dit kan alleen als er voldoende plek beschikbaar is in het *Centro di Control di Cacho*.

Er zullen 2, maximaal 3 teams worden geïntroduceerd bestaande uit elk 3 leden waarbij elk team gebruik maakt van 1 wagen. Er zijn dus minimaal 2 wagens nodig. Investerings vanuit de overheid is hierbij nodig. Deze auto's zullen moeten worden voorzien van de nodige materialen voor het vangen van loslopende honden. De gevangen honden zullen naar het *Centro di Control di Cacho* worden gebracht.

Korps Politie Aruba (KPA), *Cuerpo Especial Arubano* (CEA) en de hondenunit (K9 van KPA), hebben vaak een aantal afgeschreven auto's die ideaal voor dit doel kunnen worden gebruikt. De Veterinaire Dienst heeft vangkooien en ook ander materiaal voor het vangen van honden. Hierdoor kunnen de startkosten laag worden gehouden.

Er zijn al 2 wagens door KPA voor dit doel beschikbaar gesteld. Recentelijk is ook 1 grote bestelbus van CEA door de Minister van Justitie voor dit doel gereserveerd. Deze wagens zullen worden voorzien van de nodige materialen voor het vangen van loslopende honden. De Veterinaire Dienst heeft vangkooien en ook ander materiaal voor het vangen van honden, en zal enkele vangkooien beschikbaar stellen aan de *Dog Control Unit*. Ook de K9 unit heeft vangmateriaal die wellicht uitgeleend kunnen worden.

Voor een efficiëntere handhaving zullen de wagens kenmerkend worden gemaakt ter directe herkenning door de bevolking met de *Dog Control Unit* logo.

Het personeel dient over de nodige bevoegdheden te beschikken om de Hondenverordening te kunnen handhaven, immers, het bevoegd gezag volgens de Landsverordening AB 2012 no.63, zijn de ambtenaren van politie alsmede de buitengewone agenten van politie, voor zover deze daartoe zijn aangesteld.

Het personeel van de *Dog Control Unit* kan de opleiding tot BAvPol (buitengewoon agent van politie) in het kader van de Hondenverordening volgen. Zulke opleiding neemt wel zijn tijd in beslag. Vandaar dat er in dit Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer wordt voorgesteld om per direct deze teams vast te stellen bestaande uit ambtenaren die begeleid worden door ambtenaren die al beschikken over de nodige bevoegdheden, bijvoorbeeld politieagenten; dus per team wordt gerouleerd: 1 politieagent met 1 *City Inspector* en 1 lid van de brandweer, of 1 KPA met 1 BCI en 1 GKMB¹⁸.

Aan KPA is verzocht een pool agenten aan te wijzen waaruit steeds maximaal 3 agenten kunnen worden gevraagd indien de *Dog Control Unit* voor een "grote" actie op pad gaat.

---

¹⁸ BCI = Bureau City Inspector; GKMB = Gele Koorts en Muskieten Bestrijding

De personen die in de *Dog Control Unit* gaan rouleren zullen de nodige trainingen moeten krijgen omtrent omgang met honden. Dit, in het kader van veiligheid voor het personeel van deze eenheid. Aan KPA zal voorts worden gevraagd of in de beginfase deze trainingen door KPA zelf kunnen worden verzorgd door de hierin ervaren agenten. In een latere fase van dit Nationaal Plan kunnen ook trainingen worden aangeboden waarbij certificering van meerdere personen mogelijk is die ingezet kunnen worden als personeel van de *Dog Control Unit* indien deze personen met het bevoegde gezag zijn bekleed, of personen die de BAvPol-opleiding in het kader van de Hondenverordening aan het volgen zijn.

De introductie van de *Dog Control Unit* zal met de nodige duidelijke voorlichting naar het publiek toe worden gepresenteerd.

8.1.c Aanvulling en/of wijzigingen Hondenverordening

Enkele politieagenten hebben een training gehad ten tijde van de introductie van de Hondenverordening in 2015. De huidige Hondenverordening biedt echter geen wettelijke ruimte aan een aantal voorgestelde acties in dit Nationaal Plan. De Hondenverordening moet worden gereviseerd en de nodige aanvullende Landsbesluiten houdende algemene maatregelen en/of Ministeriële Regelingen zullen hieraan moeten worden toegevoegd.

Een aantal punten die wenselijk zijn om direct aan deze wet toe te voegen zijn:

1. Bevoegdheid om op te kunnen treden (sancties opleggen) mede te laten dragen door andere overheidsinstanties naast het bevoegde gezag, omdat de politie door tekort aan mankracht vaak andere prioriteiten heeft. Dit kan per direct door de ambtenaren die in de *Dog Control Unit* gaan fungeren te mandateren om te kunnen handelen in de naam van de Minister voor wat betreft de Hondenverordening, of toezichthouders aan te wijzen.
2. Registratie- en identificatieplicht van honden (en katten) met meldingsplicht, zodat elk dier geregistreerd is waardoor men niet meer het eigenaarschap kan ontkennen.
3. Registratieplicht voor hondenfokkers alsook regelgeving m.b.t. de hondenfokkerij en verkoop.
4. Regelgeving voor dierenasiels en dierenwinkels.
5. Regelgeving voor de aanpak van *hoarders*.
6. Aanwijzen van delen van Aruba waar het aanlijngedod niet van kracht is.

In april 2020 heeft Directie Wetgeving en Juridische Zaken een voorstel ontvangen betreffende de nodige aanvullingen aan de Hondenverordening. Er wordt geadviseerd dat de Minister van Justitie de nodige regels stelt om per direct de genoemde punten 1 en 2 te laten verwerken in de Hondenverordening. Ook wordt het introduceren van een centraal meldnummer als onderdeel van toezicht en handhaving aangeraden.

8.1.d Voorlichtingscampagne directe aanpak

Doel: De verantwoordelijkheid van hondeneigenaren tegenover hun huisdier te stimuleren (zie § 5.2.1 ad 5 voor de definitie van een verantwoordelijke hondeneigenaar).

Alle te nemen stappen ter uitvoering van dit programma moeten vergezeld gaan met de nodige informatie- en voorlichtingscampagnes hieromtrent. Dit moet een grote voortgaande campagne worden met het logo “I ❤️ my pet” dat als vast logo voor dit Nationaal Plan zal worden gebruikt.

Figuur 3: I ❤️ my pet logo

Idealiter wordt een overeenkomst aangegaan met alle partners in deze, zodat met name NGO's hun bereidwilligheid tot het meewerken aan dit Nationaal Plan aantonen en behalve hun eigen logo ook dit logo gebruiken indien ze zelf nieuwe voorlichtingsmateriaal uitgeven.

Hiernaast zullen de in 2014 ontwikkelde en dus nog bestaande voorlichtingscampagne van de *Plataforma Ley di Cacho*, “*cacho den cura, ley e ta!*”, ook in deze fase opnieuw worden gebruikt. Deze voorlichtingscampagne had in 2014 en 2015 als doel het publiek te informeren over de inwerkingtreding van de Hondenverordening, en zal nu als doel hebben het publiek opnieuw te informeren over de in 2015 inwerking getreden wet.

Ook de in 2012 ontwikkelde voorlichtingscampagne in opdracht van TPEF met als doel de verantwoordelijkheid van hondeneigenaren te promoveren, kunnen nu weer gebruikt worden.

De startkosten van deze voorlichtingscampagnes kunnen dusdanig laag gehouden worden gezien deze materialen al ontwikkeld zijn.

Uiteraard dient er ook nieuw voorlichtingsmateriaal te worden ontwikkeld die alle punten genoemd in de definitie van een verantwoordelijke hondeneigenaar (zie § 5.2.1 ad 5) op een aantrekkelijke manier weergeeft.

Actie: Er zullen meerdere campagnes tegelijkertijd worden uitgevoerd ter voorlichting van de activiteiten die per direct gaan plaatsvinden:

1. Voorlichtingscampagne door de overheid (Min TVS, Min JVI, BuVo¹⁹)
  - introductie *Centro di Control di Cacho*
  - registratie & identificatie van honden (registratie in het centraal databestand stimuleren zolang dit nog niet wettelijk is vastgelegd)
  - introductie *Dog Control Unit*
  - *Responsible Pet Owner: “I ❤️ my pet”*
2. Voorlichtingscampagne door NGO’s
  - o.a. informatie *Ley di Cacho: “Cacho den cura, ley e ta!”*
  - o.a. registratie hond met microchip
  - verantwoordelijke huisdiereigenaar, met ook gebruikmaking van “I ❤️ my pet”

---

¹⁹ MinTVS = Minister van Toerisme, Volksgezondheid en Sport; MinJVI = Minister van Justitie, Veiligheid en Integratie; BuVo = Bureau Voorlichting

Er zal gebruik worden gemaakt van conventionele informatiebronnen zoals kranten, radio en TV. Ook zal gebruik worden gemaakt van sociaal media zoals Facebook en Online Nieuws webpagina's. Verzoek is om ook billboards te kunnen gebruiken.

De intensiteit en informatie kan na een periode van tijd afnemen en de informatie een meer educatieve vorm krijgen. Het logo "I ❤️ my pet" dient wel steeds gebruikt te worden als kenmerk van dit Nationaal Plan.

8.2. Korte termijn aanpak

Er moet op korte termijn ook het volgende plaatsvinden. Assessment van de problematiek en versterken van de grenscontrole gepaard gaande met de nodige voorlichtingscampagnes. Ook het functioneren van het *Centro di Control di Cacho* zal worden geëvalueerd.

8.2.a Assessment van de problematiek door het verzamelen van actuele cijfers

Doel: Een beeld krijgen van de actuele situatie ter monitoring en evaluatie van dit Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer.

Actie:

1. Census hond (en kat) voor actuele cijfers van de honden- (en katten-) populatie. Voorstel was om in samenwerking met o.a. City inspectors, DVG (inspectors GKMB), Post Aruba N.V. (medewerkers post), Serlimar (medewerkers Serlimar) een census te organiseren in Aruba. Dit zou voor o.a. de populatiegrootte de nulmeting zijn. Echter, voor CENSO 2020 zijn een aantal relevante vragen opgenomen in de pilot onderzoek waardoor bovengenoemd voorstel vervalst. Een dierencensus dient ieder 5 tot 6 jaar te worden herhaald. Echter, voor een tussentijdse evaluatie van dit plan dient wellicht een nieuwe census op kortere termijn te worden gedaan. Bij deze tussentijdse evaluatie kan dan wel van bovengenoemd voorstel gebruik worden gemaakt.
2. Euthanasie cijfers. De actuele cijfers betreffende euthanasie (door Veterinaire Dienst en privé dierenartsen) en kadavers meestal t.g.v. aanrijdingen (Serlimar) verzamelen.
3. Implementatie Hondenverordening. De actuele cijfers verzamelen betreffende het al dan wel of niet implementeren van de Hondenverordening in de vorm van het aantal uitgedeelde boetes, waarschuwingen, loslopende honden die gevangen zijn en ook de vergunningen die zijn afgegeven aan houders van gevaarlijke honden.

8.2.b Versterken van de grenscontrole

Doel: Het voorkomen van illegale handel en smokkel van honden om import van ziektes en zoönosen te voorkomen.

Actie: Strengere controle van grensoverstekende dieren door Douane, en hun, maar daarnaast ook Kustwacht en *Guarda Nos Costa*, op illegale handel attenderen.

Legale import van honden vindt zeer frequent plaats. Documentencontrole voor het merendeel van de importgevallen vindt vooraf plaats door de Veterinaire Dienst. Hierbij krijgen de importeurs een goedkeuring die ze aan de Douane dienen te tonen. Uitzonderlijke gevallen arriveren in Aruba zonder een goedkeuring vooraf en worden bij controle door de Douane óf toch nog binnengelaten (na goedkeuring van de documenten terplekke), óf in quarantaine geplaatst, óf direct teruggezonden, afhankelijk van de omstandigheden van het concreet geval.

Omringende landen zoals Venezuela en Colombia zijn landen met hoog risico op rabiës. Vandaar dat de import van honden vanuit Zuid- en Midden-Amerika bij de wet verboden is²⁰. Echter, deze zijn tevens landen waar hondenrassen relatief goedkoop te verkrijgen zijn. Hierdoor kunnen honden die illegaal worden ingevoerd op het eiland rabiës introduceren. Aruba heeft geen rabiës gevallen gekend en dit dient ook zo te blijven!

Illegale import van honden via vissersbootjes vindt met regelmaat plaats en onopgemerkt. De controle op de invoer van honden is dus hierdoor zeer essentieel. Belangrijke partners hierin zijn Douane, Kustwacht en ook *Guarda Nos Costa* (interceptiecentrum voor vreemdelingen die niet-gedocumenteerd zijn). Een communicatielijn dient te worden ingezet voor het melden van deze praktijken zodat de nodige maatregelen getroffen kunnen worden.

De Douane zal van o.a. een microchip-reader moeten worden voorzien om zodoende de documentencontrole beter te kunnen uitvoeren. Met zo'n chipreader kunnen grensoverstekende honden worden gecontroleerd op het bezit van een microchip (wat een importeis is) zodat geverifieerd kan worden dat de gezondheidsdocumenten daadwerkelijk tot die hond corresponderen. Aan- en ook afmelding van deze honden zullen t.z.t. ook in het

---

²⁰ Alleen bij verhuizing is er een uitzondering op dit verbod (AB 1991 no.100)

centrale databestand moeten worden gedaan. De nodige trainingen hiervoor zullen moeten worden aangeboden.

Wellicht zal er in een bepaalde fase van dit Nationaal Plan een moratorium moeten worden uitgeroepen, m.a.w. een tijdelijke stop gezet moeten worden voor wat betreft de import van puppy's, zijnde een mogelijke toekomstige bijdrage c.q. bron aan deze problematiek.

Met deze actie wordt verwacht dat het aantal adopties bovendien zullen toenemen en dus een grotere kans dat de op straat loslopende honden sneller zullen afnemen.

Vóór het instellen van een moratorium dienen wel aan alle randvoorwaarden te zijn voldaan zodat de hondenfokkerij in Aruba niet extra uit de hand gaat lopen (zie § 8.1.c punt 3).

Wat ook een optie is, is om de importeisen stringenter te maken. De wetten waarmee de Douane toezicht uitvoert bij grenscontrole van dieren zijn o.a. de Landsverordening invoer kleine dieren en de Quarantaineverordening en hun Landsbesluiten houdende algemene maatregelen. Deze wetten zijn verouderd, hierdoor wordt voorgesteld om de nodige wijzigingen en of vernieuwingen aan te brengen, bijvoorbeeld met inclusie van een rabiës titer test.

8.2.c Evaluatie van het functioneren van het Centro di Control di Cacho

Na evaluatie van het functioneren van het *Centro di Control di Cacho* gedurende de eerste fase kan worden besloten of dit opzet te kleinschalig is, en feitelijk verhuisd moet worden.

Begroting voor de komende (minstens 5) jaren moet worden opgesteld, rekening houdend met mogelijke plannen voor de aanpak op middel-/lange termijn, bijvoorbeeld de constructie van een kattenpopulatiebeheercentrum, of een grotere *Centro di Control di Animal*.

8.2.d Voorlichting korte termijn

Zoals in de fase van onmiddellijke aanpak wordt in deze fase dezelfde voortgaande voorlichtingscampagnes met de “I ❤️ my pet” logo gebruikt ter bewustwording van diereneigenaren. Tegelijkertijd zal de voorlichting door de overheid zich ook toespitsen op de ‘Census Hond’ door middel van de resultaten uit de pilot census voorafgaande aan CENSO2020. Ook lezingen op scholen zullen worden verzorgd met betrekking tot de verantwoordelijkheid van het bezitten van huisdieren. In augustus 2019 is in feite al begonnen met lezingen aan kinderen van de basisschool als toelichting op een voor dit Nationaal Plan

georganiseerde tekenwedstrijd betreffende de Hondenverordening. Het aanleren van een verantwoordelijke zorg voor een huisdier bij kinderen biedt grote vooruitzichten voor de toekomst om dit probleem voor altijd onder controle te houden. Deze tekenwedstrijd kan een jaarlijks terugkerende actie worden. Voorbereidende stappen zullen worden genomen om deze verantwoordelijke zorg ook werkelijk in het onderwijscurriculum te laten opnemen.

8.3 Middel-/lange termijn aanpak

Op dit moment wordt gedacht aan de volgende acties voor de aanpak op middellange en lange termijn. Echter, gezien er monitoring en tussentijdse evaluaties zullen plaatsvinden kunnen deze acties veranderen.

Acties:

- a. Hondenverordening wijzigen (zie § 8.1.c, en ook 5.3.1 en 8.2.b) en een Dierenwet introduceren.

Voorstel is om een dierenwet / dierenwelzijnswet / dierenbeschermingsverordening ernstig te overwegen. Ook is het nodig om het wetgevingskader te evalueren betreffende de noodzaak om de wet met andere verplichtingen aan te vullen (bijvoorbeeld sterilisatieplicht en registratiekosten).

- b. Doorgaande registratie verder automatiseren.

Dit is mogelijk door het opzetten van een app.

- c. Opzetten van een aparte afdeling Dierpolitie / *Animal Control Department*.

Van een *Dog Control Unit* met *dog control unit* personeel, naar een *Animal Control Department* met *animal control officers*, al dan niet als afdeling van een nog op te zetten Directie Diergezondheidszorg die tevens als de Veterinaire Autoriteit kan fungeren, of als dienst binnen de Directie Volksgezondheid zijnde de Veterinaire Autoriteit; gezien de huidige structuur van de Veterinaire Dienst die nu in feite een vleeskeuringsdienst is en dusdanig niet als Veterinaire Autoriteit kan fungeren, dient hierover te worden nagedacht. Immers, deze directie/afdeling/dienst zal het nationaal programma moeten beheren (zie § 5.3.1).

Er wordt voorgesteld deze directie apart en direct te plaatsen onder één van de volgende ministeries: het ministerie van justitie gezien het strafrechtelijke handavingsinstrumentarium, het ministerie van volksgezondheid gezien de

volksgezondheidsaspecten van de problematiek, het ministerie van primaire sector gezien de impact van de problematiek op kleinvee-houders, of het ministerie van algemene zaken gezien het algemeen belang van het oplossen van de problematiek.

- d. Evaluatie cultuur: noodzaak euthanasiehok na nieuwe Census Hond.

Prioriteitenstellingen dienen te worden vastgelegd a.d.h.v. een nieuwe Census Hond. De *Animal Control Department* zal een euthanasiekamer hebben waardoor de noodzaak voor een alleenstaand euthanasiehok op den duur zal verdwijnen. De vraag is alleen hoe snel. Helaas is het min of meer “ingeburgerd” dat men zijn huisdieren kan afdanken en anders in de *mondi* dumpen als het afdanken te ingewikkeld wordt, vooral zonder dat er consequenties eraan verbonden zijn.

- e. Evaluatie noodzaak sterilisatieplicht, hondenbelasting of andere maatregelen.

Indien alle genomen maatregelen niet voldoende resulteren qua verhelpen van de problematiek kunnen nog andere maatregelen in het leven geroepen worden.

- f. Voorlichting.

Zoals in de voorgaande fasen wordt in deze fase dezelfde voorlichtingscampagnes met de “I ❤️ my pet” logo gebruikt ter verdere bewustwording en educatie van diereneigenaren en kinderen. Immers het “afmaakhok-imago” zou op een gegeven moment definitief weg moeten zijn uit de gedachten, maar de verantwoordelijkheid van diereneigenaren ten opzichte van hun huisdieren zal men toch moeten blijven promoten. De voorlichting vanuit de overheid zal zich verder ook toespitsen op relevante kwesties die op dat moment actueel zijn.

9. Monitoring en evaluatie Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer

De maatregelen die zijn getroffen voor dit Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer moeten steeds worden gemonitord en ook geëvalueerd.

Monitoring is een continu proces met als doel de voortgang van het programma te controleren naar de doelstellingen en staat regelmatige aanpassingen toe. **Evaluatie** is een periodieke assessment, meestal uitgevoerd bij bijzondere mijlpalen om te controleren of het programma de gewenste en bedoelde impact heeft gehaald.

Monitoring en evaluatie bieden de mogelijkheid om belangrijke indicatoren te vergelijken ten opzichte van de beginwaardes (baselines) die bij de eerste assessment of startpunt zijn gemeten. De hoofdredenen om te monitoren en te evalueren zijn:

- a. het verbeteren van de prestatie van het programma, door zowel de problemen en de succesvolle elementen van interventie te accentueren;
- b. ter verantwoording, om aan te tonen dat het programma zijn doelen aan het bereiken is of juist niet en waarom niet;
- c. om het succes van de gebruikte strategieën te kunnen vergelijken.

Hierdoor dienen realistische doelen te worden vastgelegd en meetindicatoren moeten worden vastgesteld voor dit hondenpopulatiebeheerprogramma; bijvoorbeeld binnen 4 jaar bedraagt het aantal loslopende honden zonder eigenaar 25% minder dan de huidige populatie, of binnen 4 jaar wordt het totaal aantal dieren dat naar het afmaakhok is gebracht verminderd met 50%.

Elementen die voor dit Nationaal Plan gemonitord en geëvalueerd kunnen worden zijn:

- De grootte van de hondenpopulatie, onderverdeeld in subpopulaties met eigenaar en bewegingsbeperking (honden met of zonder vrije toegang tot de straat);
- Het verantwoordelijke huisdiereigenaarschap (gedragsverandering).

Over het algemeen zouden voor de monitoring en evaluatie ook andere elementen kunnen worden meegenomen die nu nog niet zullen worden gebruikt (zoals hondenwelzijn of de prevalentie van zoönosen). Ook ICAM heeft een lijst met verschillende indicatoren die gemeten kunnen worden voor dit Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer.

Bij alle evaluatiemomenten dient er een kosten- en batenanalyse te worden gedaan van dit programma.

10. Kostenplaatje Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer

Het kostenplaatje van het Nationaal Plan Hondenpopulatiebeheer kan onderverdeeld worden in eenmalige kosten en periodieke kosten. Hierbij worden de kostenposten per fase van aanpak globaal weergegeven. Alleen voor wat betreft de aanpak op middel-/lange termijn is dit moeilijk voorspelbaar vooral omdat de plannen door tussentijdse evaluatie aan verandering onderhevig zijn.

1. Directe aanpak:

- a) Opzetten van het *Centro di Control di Cacho* met een Centrale Databestand
(Ombouw/verbouwing van het gebouw van de Veterinaire Dienst te Wayaca, vergoeding beheerder, microchip reader, computer, IT-kosten, communicatiekosten, huisvestings- en verzorgingskosten voor de dieren, kosten ter preventie van teken en vlooiën, schoonmaakkosten, kosten voor water en elektra, beveiligingscamera)
- b) Oprichten *Dog Control Unit*
(Training dog control unit personeel, toelage personeel, auto's, vangmaterialen)
- c) Nadere invulling Hondenverordening: o.a. registratie- en identificatieplicht
(Microchips, microchip readers, adequaat inrichten van hondenparken waar het aanlijngedbod niet van kracht is)
- d) Voorlichting
(Overheid, radio, TV, kranten, websites, billboards, PR)

2. Korte termijn aanpak:

- a) Assessment van de problematiek door het verzamelen van actuele cijfers
(Census Hond anders dan CENSO2020: personeel, drukkosten, verzekeringskosten, benzinekosten en training)
- b) Grenscontrole versterken
(Chip readers, training controle douanedocumenten, opfriscursus illegale handel)
- c) Evaluatie van het functioneren van het *Centro di Control di Cacho*
(Training/certificering euthanasie)
- d) Voorlichting
(Overheid, radio, TV, kranten, websites, billboards, nieuw promotiemateriaal, PR)

3. Aanpak op middel-/lange termijn:

- a) Hondenverordening wijzigen en een Dierenwet introduceren
- b) Doorgaande registratie verder automatiseren
- c) Opzetten van een Dierpolitie / *Animal Control Department*
- d) Evaluatie cultuur: noodzaak euthanasiehok na nieuwe census hond
- e) Evaluatie noodzaak sterilisatieplicht, hondenbelasting of andere maatregelen
- f) Voorlichting

